

AZ ÚJ PARLAMENTI PÁRTOK SZAVAZÓBÁZISÁNAK JELLEMZŐI BUDAPEST PÉLDÁJÁN

Szabó Balázs

(tudományos segédmunkatárs, MTA Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont
Földrajztudományi Intézet)

ÖSSZEFOGLALÁS

2010-ben két új párt, a zöld LMP és a szélsőjobboldali Jobbik a szavazatok közel egynegyedével bejutott a Parlamentbe. Mindkét párt választótáborra erős hasonlatosságokat mutat a nyugati hasonló ideológiájú pártokéval, amelyek már több évtizede fontos szereplői a politikai színtérnek. Magyarországon a zöldek a fővárosban, a nagyvárosokban és azok agglomerációjában erősek, míg a szélsőjobb az ország hanyatló térségeiben kapta a legnagyobb támogatottságot. Budapest tagoltsága és nagysága lehetővé teszi, hogy a szavazóköri szintű különbségek vizsgálatával a két párt támogatóinak társadalmi háttérérl is részletes képet alkossunk. A zöld szavazók a belső városrészekben, a villanegyedekben és az új lakónegyedekben, vagyis a magas státuszú népesség, az értelmiség és a fiatalok lakóhelyén koncentrálnak. A szélsőjobb támogatói bázisa a külső, egykori munkáskerületekben, a nagy panellakótelepek többségében, valamint a belső városnegyedek legalacsonyabb presztízsű, leromlott részeiben a legszélesebb, vagyis ott, ahol az alacsonyabb státuszú és lecsúszó népesség található meg nagy arányban. A két párt választótáborának területi és azzal erősen összefüggő társadalmi különbségei jól illeszkednek a nyugati mintákhoz, így erősen feltételezhető, hogy az ott kimutatott új törésvonalak felbukkanásáról lehet szó a magyarországi esetben is. Ezek egyike a materialista-posztmaterialista törésvonal, amely elsősorban a zöldek táborát választja el a többi szavazópolgártól: a zöldek támogatói jórészt a posztmaterialis értékeket valló új középo, sztályból kerülnek ki. A Jobbik ugyanakkor materialis értékekhez ragaszkodókon belül is főleg a lecsúszó alacsony státuszú rétegek azon tagjait vonzza, akik a demokratikus rendszerből való kiábrándultságuk mellett a rasszista nézetekre is fogékonyak.

Kulcsszavak: zöld ■ szélsőjobb ■ választói magatartás ■ Budapest

A 2010-es választások során a parlamentbe jutott két új párt eredményei azt mutatják, hogy a rendszerváltozás során kialakult és a 2000-es években stabilizálódott politikai tagoltság az évtized végén erőteljesen átalakult. Az európai országokban régóta jelenlévő zöld és szélsőjobboldali¹ pártok tartósabb jelenlétére lehet számítani a magyar politikai életben is. Az természetesen nem állítható, hogy mindenképp a ma ismert pártok fogják ezt a két irányzatot képviselni a jövőben, de valószínűnek tűnik, hogy ez a két „pártszín” jelen lesz a palettán. Azt, hogy a zöld és a szélsőjobb szavazótábor társadalmi összetétele hasonlít-e a nyugati pártokéhoz, a választási térképek segítségével próbáljuk

ellenőrizni. Ezzel a módszerrel nem csak a választótáborok társadalmi összetételét tudjuk áttekinteni, hanem azt is, hogy ezek a szavazók korábban melyik pártok táborába tartoztak. A vizsgálatra a főváros tűnik a legalkalmasabbnak, egyrészt mert szavazóköri bontásban igen részletes képet kaphatunk, másrészt mert a zöldeknek erős terepe a főváros, a szélsőjobb tábor pedig a többi jobboldali párttól (a korábbi szélsőjobboldalétól is) eltérő sajátos mintázatot mutat.

A VÁLASZTÓI MAGATARTÁS ÁTALAKULÁSÁNAK TÁRSADALMI-KULTURÁLIS HÁTTERE

A zöld és általában az új baloldali pártok kialakulását a szakirodalom az 1960-as évek végétől a posztmateriális törésvonalak megjelenésével magyarázza (Inglehart, 1977). A szerző szerint a klasszikus Lipset–Rokkan-féle törésvonalak² elsősorban az ipari társadalmakra voltak érvényesek, és ezek átalakulása miatt fokozatosan érvényüket veszítették. A jóléti társadalom megszilárdulásával a fizikai foglalkozásúak részaránya lecsökkent a társadalmon belül, valamint a munkásságnak is jelentősen emelkedett az életszínvonala. A „klasszikus” kulturális törésvonal pedig a szekularizáció erősödésével, az egyház társadalmon belüli szerepének csökkenésével lett egyre kisebb jelentőségű. Az új törésvonalak a korábban domináns materiális értékek (anyagi jólét, biztonság, rend) és a posztmateriális értékek (környezetvédelem, önkifejezés szabadsága, közügyekben való részvétel) között húzódnak. Ez utóbbiak a fiatalabb generációk számára egyre fontosabbak, vagyis az új törésvonal jelentős részben generációs különbségeket is magába foglal. Kriesi (1998) szerint azzal, hogy az új középosztály lett a legszélesebb társadalmi réteg, egy új törésvonal is keletkezett a középosztályon belül, amely a különböző foglalkozási csoportok között húzódik. Egyik póluson a menedzseri irányító réteg, másikon a szociális-kulturális szférában dolgozók találhatóak, utóbbiak a posztmaterialista baloldali pártokat, míg előbbieket az autoriter jobboldali pártokat támogatják. A materiális–posztmateriális törésvonal mentén alakultak ki a hagyományos szociáldemokrata pártok mellett az új baloldali pártok is. Természetesen a materiális–posztmateriális törésvonal nem csak a középosztály esetében értelmezhető, noha ezt a réteget osztja meg a legnagyobb mértékben. E törésvonalak mentén általánosságban a társadalmon belül a magasabb képzettségű és magasabb státuszú választók sokkal inkább a posztmateriális, míg az alacsonyabb státuszúak a materiális oldalra kerülnek (Knutsen, 1989).

Az új középosztályon belül húzódó törésvonalhoz képest kevésbé egyértelmű a másik, a társadalom alsó szegmensében kialakuló törésvonal, de ehhez kapcsolódik az új szélsőjobboldali pártok kialakulása, hiszen választótáborukon belül ez a társadalmi réteg a domináns (Oesch, 2008). Itt több olyan tényezőt mutattak ki, amelyek a szélsőjobbra való szavazást meghatározzák,

ezek közül a legjellemzőbbek az alacsony státusz/munkanélküliség, a demokráciával való elégedetlenség, és a legfontosabb közös elem az idegenellenesség (Mudde, 2007; Kitschelt, 1995).

A ZÖLD ÉS A SZÉLSŐJOBBDALI PÁRTOK VÁLASZTÓI EURÓPÁBAN

Az 1960-as évek végétől a második világháború után felnőtt nemzedék tagjai közül igen sokan hallgattak az újbaldali/zöld pártok hívószavára. A német Grüne választóinak profilja azt mutatja, hogy szavazói között nagy számban vannak első választók, de olyanok is, elsősorban szintén fiatalok, akik a szociáldemokratáktól és a liberálisoktól érkeznek. A kormegoszlás talán az egyik legmeghatározóbb vonása a zöldeknek: a szavazótáboruk kétharmadát a fiatal korosztály alkotja. Németországban a 25 év alattiak 20%-a, a 25-35 közöttiek 10%-a zöld szavazó (Kolinsky, 1984). Ennek az a magyarázata, hogy az 1960-as évek oktatási reformja miatt a képzettségi szint jelentősen nőtt a fiatalok körében, ami a zöldek támogatottságán is érezhető: a legjobban az egyetemi városokban szerepelnek (a nagyvárosokban pedig a diáknegyedekben és a magasabb státuszú városrészekben). Ezen kívül, kiugró a Grüne támogatottsága a nők körében is, ami nem volt jellemző korábban egyik párt szavazótáborára sem. A zöldek legkevésbé a fizikai foglalkozásúak és a vallásosak körében népszerűek. Elterjedt az a nézet is, (az előbb említetteken túl) hogy főleg a környezeti problémákkal sújtott területeken élők szavaznak rájuk – ami logikus feltételezés, hiszen a zöld pártok az atomerőművek ellen tiltakozó és általában a környezetvédő mozgalmakból nőttek ki (Müller-Rommel, 1985). Az 1990-es évek elején, franciaországi példákon empirikus módszerekkel is vizsgálták, hogy az atomerőművek körzetében és a környezeti problémákkal (ipari szennyezéssel) sújtott régiókban élők mennyire fogékonyak a zöld pártok ideológiájára. Több választás eredményeinek összevetéséből azt szűrték le, hogy nem mutatható ki egyértelműen ilyen hatás, legalábbis nem lehet kimutatni tartós zöld szavazóbázist ezekben a régiókban (Bonnetain–Boy, 1995).

A szélsőjobboldali pártok természetesen nem az 1970-es években jöttek létre, de az a típusuk, amely az 1980-as, 90-es évektől egyre több országban vált fontos politikai szereplővé, mégiscsak a globalizáció utáni korszak termékének tekinthető. A szélsőjobboldali pártcsaládon belül Ignazi (2003) elkülöníti a tradicionális, a fasizmus hagyományait felvállaló pártokat, valamint az ezeket elutasító, és elsősorban a posztindusztriális társadalmi igényekre választ adó pártokat. Az előbbi csoport marginálisnak tekinthető (ide mindössze német, olasz és angol pártok tartoznak), míg az utóbbi egyre jelentősebb. Az ide sorolható pártok azt a teret töltik ki, amely a néppártosodás következtében a jobboldalon szabadon maradt (Kitschelt, 1995); arra reagálnak, hogy a neokonzervatív irányba tolódó jobboldali pártok nem adnak választ a hierarchikus, etnikailag

homogén, rendezett társadalmi struktúra felbomlására (Ignazi, 2003). A szélsőjobb szavazóbázisa társadalmi jellemzőit tekintve sok tekintetben éppen az ellenkezője a zöldekének: míg a zöld pártok a fiatalok és a nők körében népszerűbbek, a szélsőjobbboldaliak támogatottsága sokkal inkább a középkorú férfiak körében jelentős (Givens, 2004). Szavazói között – mint azt több nyugat-európai ország adatai bizonyítják – a termelő szférában dolgozók (fizikai foglalkozásúak) felülreprezentáltak, és szinte alig van támogatottságuk a hagyományos nagypolgárság köreiben, illetve a szociális és kulturális szférában. Az utóbbi területeken (oktatás, egészségügy, kultúra, média) alkalmazottak ugyanis elsősorban az újbaloldali pártok bázisát alkotják (Oesch, 2008). Vagyis a szélsőjobb illetve a zöldek kor, nem és foglalkozás szerint is teljesen más rétegekhez szólnak, és ezzel összefüggésben területi eredményeik is igen különbözőek. A társadalmi jellemzőktől nem függetlenül, de fontos különbségek mutathatók ki a két szavazótábor politikai attitűdjében is. A zöldek azokat a posztindusztriális értékeket vallják nagymértékben magukénak, amelyeket a szélsőjobboldal hívei élesen elutasítanak, vagyis a multikulturális társadalom támogatói és ellenzői találhatóak meg a két póluson. Ehhez hasonló választóvonalat képvisel az euroszkepticizmus is: e szempontból is az egyik pólusra kerültek a szélsőjobboldal, a másikkra pedig a zöld (és a liberális) szavazók (Bornschieer, 2010).

Európán belül csak az északi és a nyugati országokban van mindkét pártcsalád stabilan jelen, ezért ezeket érdemes részletesebben megvizsgálni, hogy képet kaphassunk a pártok választóinak területi jellegzetességeiről. A mediterrán országok egy részében a demokratikus változások után nem alakult ki markáns szélsőjobboldal, amit a fasizmus ellenhatásának tudnak be (Ignazi, 2003). Olaszországban pedig a posztfasiszta Alleanza Nazionale nem, a Lega Nord inkább sorolható az új szélsőjobbboldali pártok családjába, de ez utóbbi esetében is a regionalizmus és az elitellenesség a legfőbb jellemző, nem pedig a xenofóbia (noha az olasz pártok közül ők hangoztatnak legnagyobb mértékben idegenellenes nézeteket). A zöld pártok egyik dél-európai országban sem tudtak tartósan megkapaszkodni, többször bejutottak ugyan a parlamentbe, de stabil bázisra nem sikerült szert tenniük.

Európa keleti felében, a posztszocialista országokban a szélsőjobbboldali pártok már a rendszerváltás után megjelentek, de ez a csoport nem vethető teljesen egybe a nyugati szélsőjobbboldali pártokkal. Itt elsősorban a nemzeti kisebbségekkel szembeni intolerancia, a hagyományos nacionalizmus volt hangsúlyos, és a pártok középosztályi támogatottsága volt erős (Whitefield, 2002). Ez alól egyedül a cseh RMS volt kivétel, amelyik sokkal inkább hasonlított a nyugati pártokhoz, de mindössze egyszer sikerült 8%-kal parlamenti mandátumhoz jutnia, viszont már a következő választáson kiesett feleakkora eredménnyel. Hasonlóan nem volt stabil a zöld pártok közül a szintén cseh Strana Zelených, amelyik 2002-ben jutott be a parlamentbe 6,3%-kal, de a következő választásra már megfeleződött a támogatottsága.

A VÁLASZTÓK TERÜLETI JELLEMZŐI NÉHÁNY NYUGATI NAGYVÁROSBAN

A zöld pártok szavazói általában a fővárosi, nagyvárosi térségekben, azon belül is a városok belső negyedeiben koncentrálnak; országos eredményeik többszörösét érik el egy-egy belső kerületben. Ezekben a negyedekben jellemző a fiatalok igen magas aránya. Nagy számban élnek itt diákok, pályakezdők és általában a 35 alatti korosztály azon tagjai, akik még családalapítás előtt állnak.

A szélsőjobboldali pártok a fővárosokban inkább átlagos, vagy valamivel átlag alatti eredményt érnek el, elsődleges terepüknek a válságban lévő ipari zónák számítanak, valamint az olyan városok, ahol igen magas a bevándorlók aránya (Malmö, Marseille, Rotterdam). A fővárosokban az ipari övezetbe ékelt régi munkásnegyedekben, vagy a városszéli nagy lakótelepeken a legjobbak az eredményeik. Mindkét esetben látható, hogy a lecsúszó munkásság hagyományos lakónegyedeiről van szó. Az esetek nem jelentéktelen részében az adott területen magas arányban laknak bevándorlók, bevándorló háttérűek is.

A fentiekben vázoltakat részletesen is dokumentálva láthatjuk, ha vetünk egy pillantást a nyugat- és észak-európai fővárosok³ legutóbbi parlamenti választásainak eredményeire (1. táblázat).

A zöld pártok legjobb eredményeiket szinte kivétel nélkül a belső lakónegyedekben érik el. Ezek általában a központi városmagot körülvevő, vegyes lakosságú negyedek, vagyis nem a homogén, magas státuszú városközpontok, de nem is a slumosodó belső negyedek. Van köztük dzsentrifikálódó városrész (mint a londoni példa mutatja), vagy szórakozóhelyekkel zsúfolt negyed (Berlin, Amsterdam), de közös jellemzőjük, hogy ezekben a városrészekben koncentrálnak a fiatalok, a pályakezdők, a diákok. Itt a zöldek az esetek többségében igen magas arányt érnek el, ez alól kivételnek Oslo számít, de ott az okok a helyi pártrendszerben keresendők.⁴ Londonban és Párizsban az egyéni rendszer nehezíti az összehasonlítást, előbbiben inkább csak szimbolikusnak tekinthető, hogy a legtöbb kerületben 1-2%-on álló Green Party a nyolcvanas években megújult Docklands egy részét magába foglaló negyedben ért el önmagához képest kiugró eredményt. Párizs esetében az összehasonlítást a közös jelölteken kívül nehezíti, hogy igen széles a paletta, a jelöltek között nem kevés baloldali indulóval. A zöld pártok általában a külső lakótelepi negyedekben (Bécs, Berlin, Amsterdam), vagy az ipari övezetek környékén (Helsinki) szerepelnek a leggyengébben. Mindazonáltal arra is akad példa, hogy a magas státuszú városrészben (Stockholm, Párizs) igen csekély számú szavazatot kapnak, noha a hagyományos középosztály negyedeiben többnyire inkább átlag körüli, mint alacsony a támogatottságuk.

1. táblázat. A zöld és a szélsőjobboldali pártok legjobb és legrosszabb eredményei

város	Parlamenti választás éve	zöld párt neve/ városi eredmény (%)	legjobb/legrosszabb eredmény	
			kerület	%
Amsterdam	2010	Groenlinks 12,5	Centrum	16,8
			Nieuw-West	6,8
Bécs*	2008	Grüne 19,1	Neubau	37,4
			Simmering	10,3
Berlin	2009	Die Grüne 17,4	Friedrichshain- Kreuzberg-Prenzlauer Berg Ost	46,7
			Marzahn-Hellersdorf	5,7
Brüsszel**	2010	Ecolo+Groen! 13,5	Saint-Gilles	18,7
			Anderlecht	10,5
Dublin	2011	Green Party 2,4	South-East	6,8
			North West	1,0
Helsinki	2011	Vihreä liitto 13,0	Keskinen	23,3
			Östersundom	7,1
Koppenhága	2011	Enhedslisten De Rød- Grønne 16,6	Nørrebro	27,6
			Tårnby	7,1
London***	2010	Green Party	Lewisham Deptford	6,7
Oslo	2009	Miljøpartiet De Grønne 0,6	Gamle Oslo	0,9
Párizs****	2012	Les Vertes 6,2	Paris 02	14,5
			Paris 16	2,0
Stockholm	2010	Miljöpartiet de gröna 12,2	Södermalm-Enskede	16,8
			Norrmalm-Östermalm- Gamla Stan	8,1
Zürich	2011	Grüne 11,7	Kreis 4 und 5	16,2
			Kreis 12	7,4

* Az FPÖ és a BZÖ külön-külön is ugyanezen kerületekben érte el legjobb és legrosszabb eredményeit.

** Brüsszel esetében az egyébként igen jelentős belga szélsőjobboldali pártnak a Vlaams Belangnak az eredményei nem relevánsak, mert az ő esetükben csak a flamand lakosság jöhet szóba.

*** Londonban nincs városi átlag, mert csak bizonyos körzetekben indultak el a képviselők.

**** Párizsban a zöldek egy választókerületben nem, kettőben pedig a szocialisták támogatásával

a nyugati nagyvárosok kerületeiben a legutóbbi parlamenti választáson

város	Parlamenti választás éve	szélsőjobb párt neve/ városi átlag (%)	legjobb/legrosszabb eredmény	
			Kerület	%
Amsterdam	2010	Partij voor de Vrijheid 16,8	Noord Centrum	21,6 5,1
Bécs*	2008	Freiheitliche Partei Österreichs + Bündnis Zukunft Österreich 18,6	Simmering Neubau	22,6 9,1
Berlin	2009	Nationaldemokratische Partei Deutschlands 2,0	Marzahn-Hellersdorf Charlottenburg- Wilmersdorf	3,7 0,8
Brüsszel**	2010	Vlaams Belang+Front National 2,6	Anderlecht Ixelles	4,8 1,7
Dublin	2011			
Helsinki	2011	Perussuomalaiset 16,7	Itäinen Eteläinen	19,8 6,7
Koppenhága	2011	Dansk Folkeparti 8,4	Tårnby Indre By	17,4 4,2
London***	2010	British National Party	Barking	14,6
Oslo	2009	Fremskrittspatriet 17,6	Stovner St. Hanshaugen	25,8 10,7
Párizs****	2012	Front National 5,4	Paris 13 Paris 06	6,9 3,5
Stockholm	2010	Sverigedemokraterna 3,1	Östra Söderort Norrmalm-Östermalm- Gamla Stan	4,5 2,3
Zürich	2011	Schweizerische Volkspartei 18,4	Kreis 12 Kreis 4 und 5	30,5 9,7

indultak, a városi átlaguk ezek nélkül értendő (a két 40% feletti közös jelölt eredményével együtt 10,9% lenne az eredményük).

Forrás: Amsterdam: www.verkiezingsuitslagen.nl, Bécs: www.bmi.gov.at, Berlin: www.wahlen-berlin.de, Brüsszel: polling2010.belgium.be, Dublin: electionsireland.org, Helsinki: tilastokeskus.fi, Koppenhága: www.kmdvalg.dk, London: www.electoralcommission.org.uk, Oslo: www.regjeringen.no, Párizs: www.interieur.gouv.fr, Stockholm: www.val.se, Zürich: www.bfs.admin.ch.

A zöld pártokéval ellentétben, a szélsőjobb oldali pártok fővárosi eredménye általában gyengébb az országosnál, a városrészek szintjén pedig az alacsony státuszú negyedekben kapják a legtöbb szavazatot. Ez az esetek egy részében a nagy külvárosi lakótelepeket jelenti (Bécs, Berlin, Oslo, Amsterdam, Stockholm), máskor pedig a hagyományos, régi építésű munkásnegyedeket (Párizs, London). Párizs esetében, ahol a lakótelepek a városhatáron kívül esnek, érdemes megjegyezni, hogy míg a városban 5,4% volt az FN legjobb eredménye, az agglomeráció északi és déli településein a 10-16%-os eredmény sem volt ritka. Ezen negyedek közös jellemzője, hogy jórészt a lecsúszó egzisztenciák, az alsó-középosztály tagjai valamint a bevándorlók lakják. Legrosszabb eredményeiket a szélsőjobb oldali pártok vagy a belső városrészekben érik el (gyakran pontosan ugyanott, ahol a zöldek a legjobban szerepelnek), vagy a magas státuszú középosztályi negyedekben (Berlin, Stockholm). Nagyvárosi eredményeik világosan mutatják a státusz hatását, vagyis azt, hogy az alacsony státuszú negyedekben szinte mindig erőteljesebb a támogatottságuk, mint a magas presztízsű kerületekben.

AZ ÚJ PÁRTOK SZAVAZÓINAK JELLEMZŐI MAGYARORSZÁGON

Magyarországon a rendszerváltozás utáni politikai tagoltság legfontosabb meghatározói a klasszikus törésvonalak (város–falú, vallásosság) és a szocializmushoz való viszony (Körösenyi, 1998; Tóka, 2005). A politikai preferenciák generációkon át öröklődtek (Wiener 1996), illetve ezek területi különbségei is stabilnak tűntek (Hubai, 2002). Az 1990-est követő választásokon ezek a törésvonalak – ha módosulásokkal is – de végig fennmaradtak. Öt egymást követő választás során nem került a parlamentbe egyetlen olyan párt sem, amelyik szavazótábor a törésvonalak mentén ne lett volna elhelyezhető, és a politikai tagoltság stabilitása még 2006-ban is igen erősnek bizonyult (Karácsony, 2006). A 2009-es EP választásokkal foglalkozó elemzésből azonban már kiderül, hogy az addig tartós bal–jobb és liberális–konzervatív skála mellett felbukkant a radikális–mérsékelt törésvonal (Angelusz–Tardos, 2011) is. A 2010-es választásokon a két új párt parlamentbe kerülésével és két másiknak a kiesésével némileg átrendeződött az összetétel, bár a politikai tagoltság hagyományos elemei is tovább éltek.

Mindkét párt, az LMP és a Jobbik esetében is új politikai képződményről van szó. A Jobbik indult ugyan a 2006-os választásokon, de egyrészt a MIÉP-pel közös listán, másrészt nem ért el 3%-ot sem, és az azt követő négy évben jelentős átalakuláson ment keresztül. Az LMP 2009-ben alakult meg, noha azok a szervezetek, kezdeményezések, amelyekből kinőtt már léteztek korábban is (Hajdu–Szegeci, 2006). A 2009-es Európai Parlamenti választáson már

mindkét párt részt vett, a Jobbik meglepetésszerű sikert ért el, és önmagához képest az LMP is, noha nem szerzett mandátumot.

A falu–város különbség az új pártok szavazótáborában ellenkező előjellel érvényesül, a Jobbikot inkább falusi, az LMP-t inkább a városi választók támogatják (Hubai, 2011). A két párt szavazói között, ha nem is markánsan, de kimutatható az Európai Unióhoz való viszony – a nyugati pártpreferenciák bemutatása során már említett – különbözősége is. Legnagyobb mértékben az LMP szavazói vannak az EU-tagság mellett (bár 18%-uk ellenzi), míg az Unió-ellenesség leginkább a Jobbik híveit jellemzi, bár az uniós tagságot még ebben a körben is 58%-uk támogatja (Bakonyi et al, 2011).

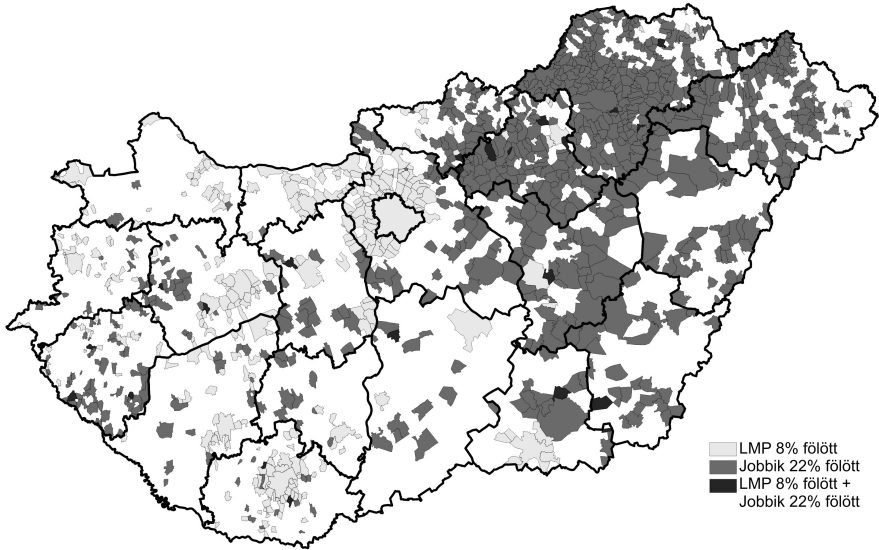
Miután két új pártról van szó, szavazótáborukról egyelőre viszonylag kevés elemzés született. A választók egyik részsokaságáról fontos információkkal szolgál viszont egy 2012-ben az egyetemisták körében készült felmérés (Keil, 2013). Ennek az LMP szavazókra vonatkozó megállapításai szinte mindenben egyeznek a korai német zöldek szavazótáboráról elmondottakkal: a nők és a városiak felülreprezentáltak a választótáboron belül, valamint a posztmaterialista értékek is leginkább a zöldeket támogató egyetemistákat jellemezik. A Jobbik a diákok körében népszerű volt már egy 2009-es felmérés adatai szerint is (Karácsony–Róna 2010). A 2012-es vizsgálat ezt megerősíti, hozzátevé, hogy a párt támogatottsága a diákok között is a legfiatalabb korosztályban a legerősebb, aminek hátterében a szélsőjobb szubkultúrához való kötődések állnak. A szélsőjobbot támogató egyetemisták értékrendje – csakúgy, mint Nyugat-Európában – sok tekintetben ellentéte a zöld szavazókénak. Ilyen a cigányság megítélése, ami viszont nem csak a zöldektől, hanem a többi párt szavazóitól is elválasztja a jobbikosokat (Róna–Sörös, 2013).

A KÉT ÚJ PÁRT SZAVAZÓBÁZISÁNAK TERÜLETI JELLEMZŐI

Ha az LMP országos eredményeire vetünk egy pillantást, az látható, hogy ezek meglehetősen hasonlóak a 2006-os SZDSZ területi eredményeihez, vagyis a zöld párt is a budapesti agglomerációban, a megyeszékhelyeken (több esetben ezek közvetlen közelében), az iparvárosok egy részében és több Balaton-felvidéki településen élvezett jelentősebb (8% fölötti) támogatást (*1. térkép*). Ezen túl viszont találhatunk jelentős eltéréseket is, melyek egy része abból adódik, hogy a liberális párt parlamenti eredményei mindig magasabbak voltak azokon a településeken, ahol az önkormányzati – jórészt még az 1990-es évek elején megszerzett – pozícióikat tartották (akár középvárosokról, mint Kalocsa vagy Jászberény, akár falvakról, mint Uszka vagy Mecseknádasd van szó). Ilyen „bázisokkal” természetesen az LMP nem rendelkezett, legföljebb Ivádot lehet említeni, ahol – feltehetőleg a párt országos listáján szereplő polgármesternek köszönhetően – a zöldek 18%-ot értek el. Érdekesebb különbség mutatkozik a

regionális központok között. Míg a liberálisok Pécsen és Szegeden egyaránt a régióközponti átlagnál jobb eredményt (7%) értek el, addig a zöldek Pécsen és környékén kiemelkedően jól szerepeltek: magában a városban a fővárosihoz hasonló, 12%-nyi szavazatot szereztek, és a körülötte lévő mintegy 20 településen is 10% fölötti eredményt értek el. (A szegedi eredmények sokkal kevésbé voltak kiugróak, a városban és két szomszédos településen ért el az LMP 10%-ot).

1. térkép. Az LMP és a Jobbik legjobb eredményei

A 7,5%-os LMP esetében a 8% fölötti eredmény nem nevezhető ugyan kiemelkedően magasnak, de a térbeli megjelenítés miatt mégis ezt az értéket alkalmazzuk, mert a párt mindössze 409 településen ért el az országos átlaga fölötti eredményt (többek között a kevés számú nagyvárosban). A Jobbik esetében a szavazatok aránya a 16%-os országos átlagot igen sok, 1563 településen meghaladta, ezért a területi ábrázolás áttekinthetősége érdekében itt egy jóval nagyobb értéket volt érdemes a térképen „legjobb eredményként” megjeleníteni.

A pécsi és baranyai eredményekre hasonló lehet a magyarázat, mint a nyugati zöld pártok esetében azon településeken, ahol környezeti kérdések uralták a politikát (pl. atomerőművek vagy ipari szennyezés), ennek részben megfelelő a NATO-radar több évig húzódó ügye. Miután a francia példák azt mutatták (Bonnetain–Boy, 1995), hogy a konkrét környezeti konfliktusokból fakadó támogatottság nem maradt tartós, nem hozott a zöldeknek több választáson át magas eredményt, a következő választások pécsi eredményeiből következtetni lehet majd ennek a tényezőnek a magyarázó erejére. Ha a zöldekre leadott szavazatok aránya visszaesik Pécsen és környékén, akkor valószínűsíthető, hogy a NATO-radar körüli konfliktus valóban számottevően hozzájárult a

2010-es sikerhez. E siker másik magyarázó tényezője lehet, hogy a bio- és ökológusok koncentrációja Komárom-Esztergom megye mellett Baranyában a legmagasabb⁵ (Oszoli, 2002). Mivel ebben a gazdálkodói körben a környezettudatosság adja a választott termelési technológia „ideológiai hátterét”, a zöld párt átlagosnál intenzívebb támogatása kézenfekvőnek tűnik.

A másik új parlamenti párt, a Jobbik eredményei láttán a legszembetűnőbb az ország egyik válságrégiójában mutatkozó kiugró támogatottságuk: az északi megyékben 25% fölötti eredményt értek el. A településméret befolyásoló hatása részleges: a szélsőjobb szavazóinak aránya inkább csak a legnagyobb városokban, s ott is csak a válságrégió belüli közepes és kis településekhez képest alacsonyabb. A területi adatok cáfolni látszanak azokat a felméréseket, amelyek szerint a Jobbik szavazói a fiatalok és azon belül is a magasabb státuszúak közül kerülnek ki (Karácsony–Róna, 2010). Bár a települési szintű választási eredmények természetesen semmit nem árulnak el arról, hogy a magas státuszú fiatalok között az átlagosnál magasabb-e a Jobbik-szavazók aránya, de azt lényegében kizárják, hogy ez a réteg adná a párt választótáborának jelentősebb részét. A szélsőjobb legfontosabb bázisának számító válságrégiók kisebb és közepes méretű településein ugyanis ennek a rétegnek a tagjai meglehetősen kis számban vannak jelen.

A választási és a közvélemény-kutatási adatok közötti különbséget részben az magyarázhatja, hogy a párt választóiról készült 2009-es felmérésben a jobbikosok aránya fele volt azokénak, akik aztán 2010 áprilisában ténylegesen a Jobbikra szavaztak, vagyis szerepet játszhatott az, hogy időközben jelentősen bővült a párt választótábor. Ezen kívül szerepe lehet annak, hogy a szélsőjobb szavazói között hagyományosan erős a rejtőzködés (Oesch, 2005). Magyarországon feltételezhető, hogy ez a rejtőzködés nem a szélsőjobb szubkulturához is kötődő fiatalok esetében volt magas, hanem a középkorú vagy idősebb választók között. A gazdasági nehézségek választói magatartásra gyakorolt hatását látszik igazolni, hogy a Jobbik Észak-Magyarországon szinte csak a csereháti döntően cigány lakosságú falvakban ért el gyenge (10% alatti) eredményeket, a legtöbb településen a szavazatok legalább egyötödét megkapta. Hozzá kell mindehhez tenni, hogy a státuszhatás sem teljesen egyértelmű, mert a Dél-Dunántúlon, amely az ország másik válságterülete, a szélsőjobbra leadott szavazatok aránya valamivel alatta maradt az országos átlagnak. Vagyis az elmaradott gazdasági környezetből nem következik automatikusan a Jobbik-preferencia.

Az LMP esete – legalábbis települési szinten – tökéletesen megfelel a nyugati modellnek, hiszen szavazatainak 31%-át a fővárosban, további 11%-át az agglomerációban kapta. A jobbikos szavazatok területi eloszlása ezzel ellentétesen alakult, belőlük alig 12% származott a fővárosi szavazóktól (az agglomerációban élőkől pedig további 7%). A fővároson kívül csak kevés olyan nagyváros van, ahol az országosan feleakkora LMP megelőzte a Jobbikot, ilyen

Pécs vagy Veszprém, de ott a különbség mindenhol minimális, 1% alatti volt. (Ugyanilyen csekély, de fordított előjelű különbség mutatkozott a két párt eredményei között Szegeden is).

A pártok területi eredményeinek kapcsán már a választások után fölvetődött, hogy az LMP tábora a korábbi liberális szavazókból került ki (Hubai, 2011), akik saját párt nélkül maradtak, mivel az SZDSZ sok belviszályt követően, végül nem indult a választáson, hanem az MDF-et támogatta. Ezt a fajta – a területi egybeesésen alapuló – magyarázatot nem tartja meggyőzőnek egy saját mérésekre támaszkodó Medián elemzés (www.median.hu), amely azt állítja, hogy az LMP-tábornak mindössze 15%-a szavazott korábban a liberális pártra. Ezzel a kutatási eredménnyel szemben viszont megfogalmazható némi kétely, hiszen a retrospektív pártválasztás-mérések során a válaszolók emlékezete szelektív,⁶ illetve a Medián mérésében is 21% volt a nem válaszolók aránya. Nem állítjuk azonban, hogy a két tábor között mindössze az új választók jelentenék a különbséget, hiszen vannak még a területi jellegzetességekben és a társadalmi összetételben is eltérések (Závecz, 2011).

Ami a szélsőjobbot illeti, az ideológiai és személyes kapcsolódások⁷ alapján logikusnak tűnne, hogy a táborukat jelentős részben olyan választók alkossák, akik korábban a MIÉP szavazói voltak, hiszen a Jobbik jelöltjei a korábbi szélsőjobbaldali párttal a 2006-os választásokon még közös listán indultak. Ennek a feltevésnek totálisan ellentmond azonban a választóik területi elhelyezkedése, amely sokkal inkább a szocialista szavazók megoszlására emlékeztet. A már idézett Medián felmérés itt is azt mutatja, hogy a jobbikos szavazók egyötöde jött a szocialistáktól, de itt is van további egyötöd, aki nem válaszolt. Területi elemzésünk alapján a felmérésben regisztráltnál magasabb arányt feltételezünk, itt hatványozottabban érvényesnek tartjuk ugyanis a visszaemlékezés „pontatlanságát”, hiszen a bal–jobb skála egyik pólusáról a másikra való áthelyezkedést valószínűleg nem könnyű bevallani. Ugyanakkor természetesen nem csak egykori szocialista szavazók találhatók a szélsőjobbaldali párt táborában (illetve az egykori szocialistáknak is csak egy bizonyos szegmenséből, az ország szegényebb vidékein élőkől kerültek át a szavazók a szélsőjobbra).

A ZÖLD ÉS A SZÉLSŐJOBBDALI SZAVAZATOK TERÜLETI JELLEGZETESSÉGEI A FŐVÁROSBAN

Hipotézisünk szerint, ha a magyarországi folyamatok a nyugatiak megfelelői, akkor Budapesten a zöld szavazók a belső városrészben koncentrálnak, és kifelé egyre kisebb az arányuk. Ezzel szemben a szélsőjobbaldali szavazók aránya elsősorban a nagy lakótelepeken és a barnaövezetben átlag fölötti, ugyanakkor mind a belső, vegyes városrészben, mind pedig a magas státuszú negyedekben alacsony. Fontos még tisztázni, hogy az ettől való eltérések te-

lepülésszerkezeti különbségekből is adódhatnak, hiszen Budapest városszerkezete nem ugyanolyan, mint a nyugat-európai nagyvárosoké.

Mivel a két párt választótáborá Budapesten is sok tekintetben egymás inverteze, az elemzés során elegendő a lakóövezetek jellegzetességeit csak egyszer – a lakótelepeket a Jobbik, a belső negyedeket pedig az LMP szavazóinak kapcsán – tárgyalni. A területi vizsgálat a 2010-es önkormányzati választásokra nem terjed ki, mert nem történt lényegi átrendeződés egyik párt választótáborában sem, minimális (1%-os) csökkenés volt mindkettőnél. Legjobb és legrosszabb területeik pedig döntően ugyanazok maradtak.

A zöldek fővárosi szavazótáborának jellemzői

Az LMP fővárosi eredményei azt mutatják, hogy a párt legjobb és legrosszabb körzetei egyaránt egybeesnek azokkal a területekkel, ahol a korábbi választásokon (2002–2006) az SZDSZ a legsikeresebben, illetve a leggyengébben szerepelt (2. *térkép*). A zöld párt támogatóinak igen magas aránya a következő városrészekben figyelhető meg: a magas státusúak által lakott társasházi részekben (Zugló), a belső lakónegyedek közül a fiatalos és középosztályi (Újlipótváros, Középső-Ferencváros) illetve a vegyes társadalmú, de erősen átalakuló, megfiatalodó negyedekben (VI. és VII. kerület), valamint a legutolsó hullámban épült lakótelepeken (Pók utca, Káposztásmegyér). Vagyis a zöld szavazók döntően a középosztályi, de azon belül is elsősorban a fiatalok által lakott városrészekben koncentrálnak, és ez utóbbi az, amiben különböznek a korábbi liberális táborától.

Fontos jellemzője az LMP eredményeinek az egyfajta mozaikosság is. Főleg a külső kerületekben gyakori, hogy egy-két szavazókör 16% feletti eredménnyel kiugrik az általában átlag alatti szavazókörök közül. Ez szinte kivétel nélkül az 1990-es évek végén beindult lakásépítések eredményeként létrejött lakónegyedekben, közülük is elsősorban a soklakásos társasházakból álló új lakónegyedekben⁸ fordul elő. A képlet megfordítva is érvényes: ahol több száz lakásos új építésű negyedet találunk, ott az LMP eredményei átlagot meghaladóak (ennek fordítottjára, vagyis arra, hogy az új negyedekben az LMP átlag alatti eredményt érjen el mindössze 5-6 példát lehet találni). Ez egyúttal az LMP szavazótáborának fiatalosságát is igazolja, hiszen az új építésű lakásokba többnyire fiatalok költöznek (Csizmady, 2008), még ha nem is a húszas éveik elején járó diákokról van szó, hanem már a harmincas korosztályról. Ezekre a szavazókörökre jellemző, hogy itt – az MDF-en kívül – a többi párt legfeljebb az átlag körüli, általában az alatti eredményt ér el. Az MDF-re és a zöldekre leadott szavazatok közötti területi egybeesés a két párt eltérő nézeteit tekintve különös lehet, de nem előzmény nélküli. Már a 2006-os választásoknál is megfigyelhető volt, hogy az új beépítésű negyedekben az MDF és az SZDSZ ért el jó eredményeket, az ennél korábbi választási adatokat pedig nem igazán érdemes vizsgálni, mert akkor még nem találunk nagyszámú új lakónegyedet.

2. térkép. Az LMP legjobb és legrosszabb fővárosi eredményei (%)

A főváros belső negyedei közül egyedül a Középső-Ferencváros átalakulása tekinthető egy közel 20 éve tartó folyamatnak. Itt egy viszonylag szűk területen igen erőteljes volt a lakók társadalmi összetételének változása. A választói magatartás ezzel párhuzamosan már 2002-ben is a környezetétől eltérő, a magas státuszú területekéhez hasonló liberális és centrista pártpreferenciákkal rendelkező negyed képét mutatta (Szabó, 2010). 2010-re még élesebbé váltak a különbségek: az LMP kiugró (18% feletti) és átlag alatti szavazóköréi éppen ott találkoznak, ahol az építkezések véget érnek (ehhez némileg hasonlít Angyalföld gyors ütemben megújuló középső része – jóllehet ez nem is belvárosi terület). A nagyütemben újjáépülő Középső-Józsefváros esetében még nem vizsgálható ez a fajta kicserélődés, hiszen az épületek nagy része még csak épül, illetve üresen, vagy félig üresen áll. Másfajta átalakulás megy végbe a VI. és VII. a kerületben. Ott pontszerűen épülnek az új házak, valamint a régi épületek felújítása is igen előrehaladott, de ezek elszórtan helyezkednek el. Itt

már nem mutatható ki összefüggés az LMP jó eredményei és az új házak megnyitása között. Ennek nem csak az az oka, hogy az új épületek nem koncentrálnak a kerület bizonyos tömbjeibe, hanem az is, hogy a régi házakban a lakók összetétele gyorsan változik. Ez a városrész az utóbbi években a fiatalok kedvelt lakóhelye lett (Csanády és mtsai, 2010). Mind lakásvásárlóként, mind bérlőként nagy számban jelentek meg, amiből az következik, hogy ma már a régi épületekben is nagy számban találhatók meg a diákok, az albérleti lakóközösségekben elő huszonéves korosztály tagjai, akik között viszonylag sok a zöldekre szavazó. Hasonló ehhez a VIII. és a IX. kerület belső része is, noha kisebb mértékben figyelhető meg a zöldek támogatottsága. A belső városrészekben jelentős különbség mutatható ki a 2010-es választás LMP-s, és az előző választások SZDSZ-es szavazótáborá között. Korábban sokkal erősebb volt az egyes lakónegyedek státusza és a liberális szavazók aránya közti összefüggés: a VI. és a VII. kerület külső villanegyedében és az Andrássy úton, illetve az V. kerületben volt a legmagasabb a liberális szavazók aránya. Közülük az utóbbiban a zöldek már mindössze egy szavazó körben értek el kiugró eredményt, a kerület egészében csak átlag körülit. Az előbbieken az LMP-szavazatok eloszlása sokkal mozaikosabbnak bizonyult, ami arra utal, hogy a zöldek szavazótáborának a fővárosi fiatalság fontos részét adja.

A legrosszabb (8% alatti) eredményeit az LMP elsősorban az alacsony státuszúak által lakott városrészekben érte el. Ide tartoznak az ipari övezet elzárt telepei (Csepel északi része, Ferencváros – Illatos út, Kőbánya – MÁV-telep, Hős utca), valamint a pesti külső kerületek (Soroksár, Pestszentimre), illetőleg a nagy lakótelepek közül egy-kettő (Újpalota, Csepel városközpont, Újhegy). A belső városrészek közül csak a Józsefváros középső elslumosodott részén alakult ki koncentráltan a zöld párti szavazatok igen alacsony aránya. A zöldek támogattságának hiánya erősen összefügg a státusszal, legkevésbé a régi beépítésű, elszegényedett városrészekben élők támogatták a pártot.

A zöld párt a budai oldal villanegyedeinek legtöbb szavazókörében átlag körüli (kissé afölötti) eredményt ért ugyan el, de voltak olyan területek is, ahol kifejezetten gyengén teljesített. Ezekben a körzetekben a 2006-os választásokon már a liberális párt is igen gyengének bizonyult. Ide tartoznak a virányosi káderdűlők, és azok a katonai lakótelepek, ahol az MSZP, illetve azok az istenhegyi, svábhegyi, sashegyi tradicionálisan jobboldali-konzervatív negyedek, ahol a Fidesz ért el kiugró (60%-ot megközelítő, meghaladó) eredményeket (Wiener, 1997).

A Jobbik fővárosi szavazótáborának területi jellemzői

A szélsőjobb szavazóinak budapesti megoszlását vizsgálva az tűnik föl elsőre, hogy a Jobbik-szimpátia erősen státuszfüggő: a párt a villanegyedekben és a belvárosban érte el a legrosszabb eredményeit, míg a legjobbkat a barnaövezetben és a külső családi házas területeken. Ennek megfelelően a 3. térkép jó-

részt a zöld párt választási térképének az inverzét mutatja. Az LMP alsó és a Jobbik felső decilisébe kerülő szavazókörök több mint egyötöde megegyezik.

Noha több közvélemény-kutatás (www.tarki.hu, www.median.hu) és egy tanulmány (Karácsony–Róna, 2009) is azt mutatja, hogy a Jobbik-szavazók között a fiatal korosztályhoz tartozók, azon belül is főként a magasán képzettek és az átlagnál magasabb státuszúak vannak jelen nagy számban, ezt a fővárosi szavazatok eloszlása éppoly kevésbé igazolja, mint az országos választási térkép. Érdeemes megemlíteni még egy tényezőt: a részvételi aránnyal való összefüggést: a fővárosban egyedül a Jobbiknál volt számottevő mértékű korreláció ($r = -0,51$) az alacsony részvétel és a magas Jobbik támogatottság között. Az alacsony részvételű szavazókörök Budapest legalacsonyabb státuszú városrészeit fedik le.

3. térkép. A Jobbik legjobb és legrosszabb fővárosi eredményei (%)

Első ránézésre a területi megoszlásból az tűnik föl, hogy a Jobbikra leadott szavazatok a külső kerületekben koncentráálódtak, jelentős részben az 1970-es

években épült nagy panellakótelepek közül azokban, amelyek az alacsony státuszúak közé tartoznak, mint a Havanna, Újpalota, vagy Békásmegyer. Közülük viszont csak a Havanna az, ahol a Jobbik a szavazókörök szinte mindegyikében, vagyis szinte az egész lakótelepen kiugró eredményt ért el. A szélső-jobbra szavazók aránya a többi lakótelepen csak a szavazókörök egy részében volt 15% fölötti, máshol inkább átlag körüli (igaz a kifejezetten alacsony érték ritkán fordult elő). A Jobbik másik erős „terepének” az ipari övezet és a város külső részén lévő családi házas területek (ez utóbbiak elsősorban a régi beépítésszerű munkásnegyedek) bizonyultak. Az előbbire azért akad kevés példa, mert az ipari övezetbe általában nagy területű, de alacsony lakosságú régi munkás-telepek (pl. Külső-Ferencváros telepei, Csepelen és Újpesten az egykori ipar-telepek mellett lévő házak) tartoznak, amelyek – éppen csekély népességük miatt – legfeljebb kivételképpen alkotnak önálló szavazókört. A külső, családi házas, egykori munkásnegyedek közül koncentráció figyelhető meg Rákospalota, Pesterzsébet, Soroksár, Pestszentimre egy részén. A belső kerületek esetében a Jobbik eredményei részben hasonlatosak a zöldekéhez. Különbség a József- és Ferencváros azon részeiben mutatkozik, ahol alig található új vagy felújított ház, vagyis a legalacsonyabb státuszúak által lakott utcákban: itt kiugró a Jobbik-szavazók aránya. A diákok által is sűrűn lakott VI. és VII. kerületben a Jobbik inkább átlag körüli, nem pedig kifejezetten gyenge eredményeket ért el, szemben a nyugati szélsőjobboldali pártokkal, amelyek a hasonló városrészekben csak igen kis mértékben kapnak támogatást. Ennek oka lehet a Jobbik népszerűsége a diákok körében, illetve egy városszerkezeti eltérés is, Budapesten jóval heterogénebb társadalom jellemzi ezeket a negyedeket.

A Jobbik az összes olyan szavazókörben átlag feletti eredményt ért el, ahová az átjelentkező választókat sorolták be, de az eltérés mérete függött a városrész jellegétől. A szélsőjobbra szavazók kiemelkedő aránya a magas státuszú, például az I., II., V. kerületek⁹ ilyen szavazókörökében nagyon kirítt a környezetéből; az alacsonyabb státuszú környékeken jobban illeszkedett a szomszédos szavazókörök eredményeihez, de ott is mindenhol a kerületi átlag fölötti értéket vett fel. Egy példát érdemes megemlíteni, ez a XI. kerületi 19-es szavazókör, ahol az LMP kiugró (19%), de a Jobbik is igen jó (14%) eredményt ért el, és ahol a szavazás a legtovább tartott, mert az átjelentkezők száma másfélszerese volt a helyi lakosokénak. Ezek nem kis részét az egyetemekre járó kollégista hallgatók tették ki, ami mutatja, hogy a fővárosban tanuló vidéki diákok között mindkét párt támogatottsága magas.

A jobbikos szavazók térképén az látszik, hogy a leggyengébb, 7% alatti szavazókörök a budai villanegyedben, valamint Újlipótvárosban képeznek nagy, összefüggő tömböt, s elszórtan fordulnak elő a belső kerületek magas státuszú részeiben, illetve Zuglói villanegyedeiben. A külső kerületekben ott bukkan fel ilyen szavazókörök, ahol új építésű negyedek találhatók (mindössze két helyen: Csillaghegyen és Madárdombon). Ahogy az LMP-re igaz volt, hogy

egy-egy magasabb státuszú lakótelepen jól szerepelt, de a lakótelepek összességében átlagos eredményt ért el, úgy a Jobbikról is elmondhatjuk, hogy ezekben a szavazókörökben átlag körüli, vagyis nem kifejezetten gyenge volt a támogatottsága.

A Jobbik szavazótáborának területi eloszlása a korábbi szocialista szavazótáboréhoz hasonlatos, noha itt is találhatók eltérések (a régi lakótelepeken, Újlipótvárosban a szocialisták továbbra is erősek, míg a Jobbik gyenge). Sokkal inkább hasonlatos a választótábor az 1998-as FKgP-szavazók területi elhelyezkedéséhez. Noha a kisgazdák elsődlegesen a vidéki, agráriumban dolgozók között voltak erősek, a fővárosi 8,5%-os táboruk értelemszerűen nem ebből a körből került ki. Budapesten elsősorban a külső, családi házas és az ipari övezet alacsony státuszú részein érték el legjobb eredményeiket, míg a villanegyedekben és a belvárosban a legrosszabbat. A Jobbik és az FKgP között elsősorban azokban a városrészekben mutatható ki különbség, amelyek társadalma 12 év alatt jelentősen átalakult (a megújuló belső negyedek és Angyalföld, illetve a lecsúszó lakótelepek).

VÁROSÖVEZETI JELLEMZŐK A KÉT PÁRT TÁMOGATOTTSÁGÁBAN

A mindkét új parlamenti párt támogatottságában meglévő mozaikosság mellett, városövezeti szinten is megállapíthatók bizonyos jellegzetességek. Ezek egy részéről (belső negyedek, budai oldal, ipari zóna) a szavazótáborok jellemzése során már esett szó, de két másik övezet, a várost körbeölelő külső, családi házas zóna, valamint a lakótelepek részletesebb és differenciáltabb elemzését nem csak az indokolja, hogy ez a két övezet a város lakosságának több mint felét foglalja magába, hanem az is, hogy az itt élők választói magatartása eltér a nyugati mintától.

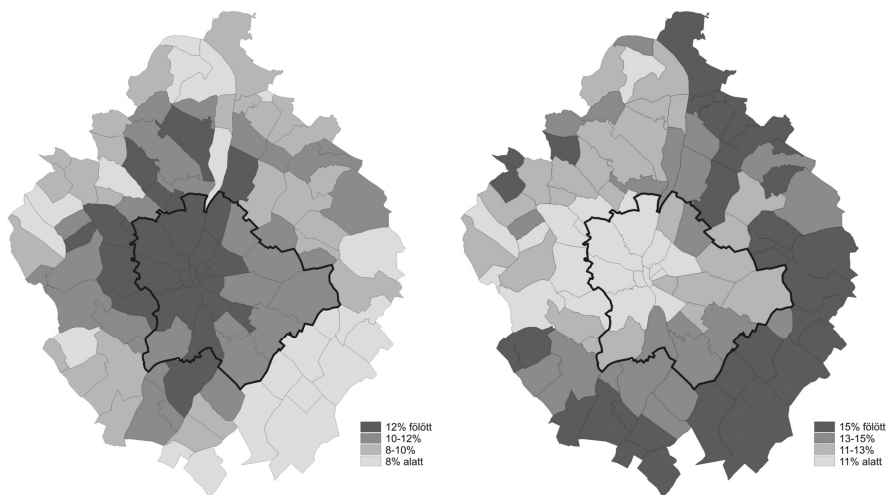
Támogatottsági különbségek a családi házas övezetben

A zöldövezeti rész nagy vonalakban két csoportra osztható. Az egyiket a régi, jelentős részben még 1945 előtt kiépült munkásnegyedek alkotják (ide tartozik a pesti oldalról a XV., a XVIII., a XIX., a XX., a XXI. és a XXIII. kerület számottevő hányada). Ezekre jóval sűrűbb beépítés jellemző, kisebb területű és jobban beépített telkek, sok régi épülettel, ami alacsonyabb státuszú népességre utal. A másik kategóriába a budai külső kerületeken kívül a XVI., a XVII. és a XVIII. kerület kisebb-nagyobb alacsony beépítésű részei tartoznak. Közülük már 1945 előtt is üdülőtelepnek, tisztviselőtelepnek épült némelyik, de – főleg az 1970-es évektől – új parcellázásokra is sor került, majd 1990 után szintén sok új ház épült. Következésképpen az épületállomány összességében is újabbnak és jobbnak mondható, a lakónépesség is magasabb státuszú. Míg a munkásnegyedekben a Jobbik ér el átlagon felüli és több esetben kiugró eredmé-

nyeket, az utóbbi, magasabb státuszú városrészekben az LMP eredményei átlagon felüliek (kiugró csak ott, ahol a legújabb beépítésű részek találhatóak).

Ha nem állunk meg közvetlenül Budapest határánál, hanem az agglomeráció településeire is vetünk egy pillantást, akkor ugyanezt a megosztottságot a városhatáron túl is felfedezhetjük. Ez azzal függ össze, hogy az 1990-es években beindult szuburbanizáció különbözőképpen érintette a városkörnyék egyes területeit; a fővárosból kiköltözők közül a szellemi foglalkozásúak elsősorban a nyugati- és északnyugati oldal településeire, míg a fizikai foglalkozásúak a fővárostól dél-délkeleti irányba költöztek (Kovács–Dövényi, 1999). Ezekben a településeken igen plasztikusan megjelennek a különbségek a két párt támogatói között (4. térkép).

4. térkép. Az LMP és a Jobbik eredménye a fővárosi agglomerációban és a kerületekben (%)

Az agglomeráció nyugati és északnyugati szektorának települései közül is a fővároshoz közelebbiekben volt kiugró eredménye a zöldeknek, (ezen belül az agglomeráció egyik leggazdagabb településén, Telkiben ért el kiugró, 18%-os szavazati arányt).¹⁰ Ez az összefüggés nem áll fenn mindenütt, például a Dunakanyar településein átlag alatti volt a zöldek eredménye, míg néhány, nem kimondottan magas státuszú településen (Halásztelek, Szigethalom) átlag feletti. Nem meglepő, hogy a Jobbik-szavazók térképe ennek az inverzét mutatja. A szélsőjobboldal kifejezetten gyenge támogatásra számíthatott a budai hegyekben, és legjobb eredményeit azon településeken érte el, ahol a magas végzettségűek aránya a legalacsonyabb volt. A párt öt településen a szavazatok 20%-át is megszerezte, közülük igen magas, 28%-ot a 2002-ben önállósozott Csörögön.

Lakótelepek közötti különbségek az LMP és a Jobbik támogattságában

A 2002-es választások óta a lakótelepi voksok – részben az ott koncentrálódó MSZP szavazatok miatt – egyfajta szimbolikus jelentést vettek föl, bár ez elsősorban a politikai publicisztikának köszönhető, és a 2006-os kampányban már kevésbé került elő. A budapesti lakótelepek nagy száma azonban – az értelmezési keretek változásaitól függetlenül – önmagában is indokolja az itt élők választói magatartása iránti figyelmet, társadalmi összetételük jellegzetességeinek és politikai szimpátiára gyakorolt hatásainak vizsgálatát.

2. táblázat. Az LMP és a Jobbik választási eredményei a nagyobb lakótelepeken*

Lakótelep	Kerület	Érvényes szavazatok száma	Az LMP-re szavazók aránya (%)	A Jobbikra szavazók aránya (%)
Az LMP ért el szignifikánsan** jobb eredményt				
Pók utca	III.	5095	18,0	10,0
Káposztásmegyer	IV.	7650	15,6	13,3
Kaszásdűlő	III.	3862	14,9	11,6
Gazdagrét	XI.	5723	14,3	9,1
Fehérvári út	XI.	3870	12,8	11,2
József Attila	IX.	7156	11,5	10,1
Kelenföld	XI.	7912	10,6	9,0
A két párt eredménye közötti különbség nem szignifikáns nagyságú				
Gyakorló utca	X.	2861	11,7	10,4
Fiastyúk utca	XIII.	2159	11,5	9,9
Füredi út	XIV.	10496	11,5	11,5
Óbuda városközpont	III.	8106	11,2	10,3
A Jobbik ért el szignifikánsan jobb eredményt				
Havanna	XVIII.	7098	10,6	15,6
Csepel városközpont	XXI.	11328	12,0	15,3
Rákoskeresztúr városközpont	XVII.	9366	11,0	15,0
Kispest városközpont	XIX.	11254	12,2	14,1
Újhegy	X.	7334	9,8	13,8
Pesterzsébet városközpont	XX.	5887	11,2	13,7
Újpalota	XV.	18344	9,8	13,5
Békásmegyer	III.	15464	12,1	13,3
Újpest városközpont	IV.	12798	11,5	13,0
Összesen		163763	11,9	12,7

* Csak azok a szavazókörök, amelyekhez teljes egészében lakótelepi házak tartoznak.

** A szignifikancia szint: 0,05.

A fővárosi lakásállomány egyharmadát kitevő lakótelepek között jelentős különbségek vannak ugyan (Egedy, 2000), de a lakótelep-állomány legnagyobb részét kitevő panellakótelepek társadalmát egyre inkább előregedő és lecsúszó népeség alkotja (Csizmady, 2008). Hozzá kell tenni, hogy a lakótelepi társadalom még így is nagyon heterogén, és szemben több nyugat-európai nagyvárossal nem a lakótelepeken koncentrálódik a leghátrányosabb helyzetű népeség. Ez a heterogenitás természetesen a zöld és a szélsőjobb pártok ideológiája iránti fogékonyságot is befolyásolja, és – legalább részben – megmagyarázza a különböző lakótelepeken elért eredményeik közötti eltéréseket.

A 2. táblázatból látható, hogy a nagyobb lakótelepeken az LMP minimálisan a fővárosi átlaga alatt, míg a Jobbik valamivel fölötte teljesített. A zöldek kimagasló, 18%-os eredményt a Pók utcai lakótelepen értek el, ott, ahol korábban a liberálisok is hasonlóan magas támogatottságot élveztek. Ez a szakmai körökben elit-lakótelepnek nevezett városrész a legmagasabb státuszú lakótelep, a választási részvétel is itt a legnagyobb. Az LMP ezen kívül a nyolcvanas években épült, vagyis egyrészt fiatalabb lakosságú, másrészt a legjobb minőségű lakótelepeken ért el 14% fölötti eredményt. Kifejezetten gyenge volt viszont a támogatottsága az 1960-as és 1970-es években épült lakótelepek zömében.

A Jobbik három lakótelepen ért el 15% körüli eredményt, közülük a Havana emelhető ki, ahol szinte a teljes lakótelepen kiemelkedő támogatottságot élvezett. Relatíve gyenge volt viszont a támogatottsága egyrészt a már említett magas státuszú, másrészt a legrégebbi (még a panelkorszak előtt fölépült) lakótelepeken, mely utóbbiak jórészt idősebb népesége még mindig sokkal inkább a szocialistákat támogatja. A táblázatban szereplők közül csak a Fiastyúk utcai és részben a József Attila tekinthető ilyennek, de a megállapítás a többi, ezeknél jóval kisebb lakótelepekre (pl. XI., Lágymányosi; XIV. Róna u.; XVIII., Lakatos u.) is érvényes.

KÖVETKEZTETÉS

A 2010-ben a parlamentbe jutott két új párt szavazótáboráról elmondható, hogy területi eloszlásuk igen nagymértékben megfelel a nyugati fővárosokban tapasztalható mintának. Mi több, még a különbségek is inkább városszerkezeti okoknak (elsősorban a lakótelepek eltérő szerepkörének) tudhatók be. A területi vizsgálat eredményeiből több esetben más kép rajzolódik ki a pártok szavazóbázisának társadalmi összetételéről, mint amelyet a közvélemény-kutatásokból megismerhettünk. Ez elsősorban a Jobbik esetében feltűnő.

Azt, hogy Magyarországon is a nyugaton kimutatott új törésvonalak kialakulásáról lehet beszélni, elsősorban nem a választási térképek segítségével lehet bizonyítani, de az ezekből leszűrhető eredmények valószínűsítik a kiinduló feltevés helyességét. Lakóhelyüket tekintve az LMP szavazói a magas státuszú, illetve a fiatalok által lakott belső és az új építésű külső negyedekben

találhatók meg nagy számban, ahol korábban a liberális párt volt erős. Ez erősen emlékeztet a nyugati tapasztalatokra, hiszen a zöld szavazók – a fiatal első választók mellett – jórészt ott is a korábbi baloldali és liberális pártok szavazóiból kerültek ki. A Jobbik fővárosi szavazótábora erősen státuszfüggő, a párt támogatói a város alacsonyabb presztízsű részein találhatók meg nagy számban, a külváros egykori munkásnegyedeiben, illetve a lecsúszó lakótelepeken, vagyis azokon a területeken, ahol nyugaton is erősek a szélsőjobboldali pártok. Ezekben a városrészekben korábban a szocialista párt volt erős, a szavazók jelentős része feltételezhetően tőlük érkezett, közülük is a lecsúszott rétegek azok, akik a szélsőjobboldalra kerültek, vagyis a nyugatihoz hasonló átrendeződés ment végbe.

JEGYZETEK

- ¹ A nyugati szakirodalomban a bevándorlás-ellenes, jobboldali-populista, új jobboldali-radikális jelzőket is szokták használni ennek a pártcsaládnak a megnevezéséhez (Kitschelt, 1995). Jelen esetben a magyarországi választási elemzésekben megszokott szélsőjobboldali elnevezés mellett maradnánk.
- ² A klasszikus törésvonal-elmélet (Lipset–Rokkan, 1967) szerint a társadalmon belül létezik egy kulturális és egy gazdasági törésvonal, amelyek mentén elhelyezhető a fő pártok szavazóbázisa. Vagyis a társadalmi osztály, a lakóhely, illetve a kulturális törésvonal mentén a vallás és a nyelv/nemzetiség az, ami döntő mértékben meghatározza a választói magatartást.
- ³ Svájc esetében nem a főváros, hanem a legnagyobb város, Zürich került a mintába.
- ⁴ A norvég zöld párt igen gyenge eredményei nem azt jelentik, hogy a potenciális zöld szavazók Oslóban nem a többi nyugat- és észak-európai fővárosban megfigyelt módon koncentrálnak, hanem azt, hogy nem szükségszerűen a zöld pártot választják. Az emberi jogi témákkal kampányoló liberális Venstre, valamint a feminista és környezeti témákban baloldali Socialistisk Venstreparti eredményei ugyanazon belső negyedekben a legjobbak, ahol a többi városban a zöld pártok kiemelkedően népszerűek.
- ⁵ Komárom-Esztergom megye keleti részén is több településen 10% fölötti eredmények ért el az LMP.
- ⁶ Ilyen a „győzteshez húzás” minden választás során megfigyelhető esete is, ahol ráadásul nem egy 4 évvel, hanem egy pár hónappal korábbi eseményre kérdeznak rá.
- ⁷ A Jobbik parlamenti képviselőinek negyede a MIÉP-ben politizált korábban (Ilonszky–Kurtán, 2011)
- ⁸ A továbbiakban az új lakónegyed kifejezést használjuk a rendszerváltozás után felépült lakónegyedekre, kerülve a lakópark kifejezést, elsősorban azért, mert csak egy részük felel meg a lakópark definíciójának (Cszimady, 2008).
- ⁹ A XII. kerületben is csak két, körfolyosós házakkól álló Alkotás út menti szavazókörben értek el jobb eredményt, mint az átjelentkező választók számára kijelölt szavazókörben.
- ¹⁰ Ezekben a településeken korábban a liberális párt is jól szerepelt, a Telkiben elért eredménye az SZDSZ-nek is hasonló volt (Jankó–Komornoki, 2008).

IRODALOM

- Angelusz Róbert–Tardos Róbert (2011): Régi és új törésvonalak, polarizáció, divergenciaspirál. In: Tardos Róbert–Enyedi Zsolt–Szabó Andrea (szerk): *Részvétel, képviselet, politikai változás*. Budapest, Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány.
- Bakonyi Eszter–Hann Endre–Lakatos Zsuzsa (2011) A politikai közvélemény a Medián kutatásainak tükrében. In: Sándor Péter–Vass László (szerk): *Magyarország politikai évkönyve 2010-ről*. Budapest, Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány. Digitális évkönyv.
- Bornschieer, Simon (2010): *National Dimensions of Political Conflict and the Mobilization of Euroscepticism by the Extreme Left and Right*. APSA 2010 Annual Meeting Paper. <http://ssrn.com/abstract=1642618>
- Bonnetain, Philippe–Boy, Daniel (1995): Électorat écologiste et risque industriel. *Revue française de science politique*, Vol. 45., No. 3., 454–475.
- Csanádi Gábor–Csizmady Adrienne–Kocsis János Balázs–Kőszeghy Lea–Tomay Kyra (2010): Város – tervező – társadalom. Budapest, Sík Kiadó.
- Csizmady Adrienne (2008): *A lakóteleptől a lakóparkig*. Budapest, Új Mandátum Kiadó.
- Egedy Tamás (2000): A magyar lakótelepek helyzetének értékelése. *Földrajzi Értesítő*, Vol. 49., No. 3-4., 265–283.
- Givens, Terri E. (2004): The radical right gender gap. *Comparative Political Studies*, Vol. 37., No. 1., 30–54.
- Hajdú Gábor–Szegedi Gábor (2006): Lehet más a pártrendszer? *Politikatudományi Szemle*, Vol. 15., No. 1., 117–139.
- Hubai László (2002): A választói magatartás kontinuitása 1990–2002. *Politikatudományi Szemle*, Vol. 11., No. 1-2., 93–120.
- Hubai László (2011): A 2010. évi országgyűlési választások politikai földrajza. In: Sándor Péter–Vass László (szerk): *Magyarország politikai évkönyve 2010-ről*. Budapest, Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány. Digitális évkönyv.
- Ignazi, Piero (2003): *Extreme right parties in Western Europe*. Oxford, University Press.
- Ilonszky Gabriella–Kurtán Sándor (2010): Látszat és valóság. A 2001-ben megválasztott parlamenti képviselők jellemzői. In: Enyedi Zsolt–Szabó Andrea–Tardos Róbert (szerk): *Új képlet. Választások Magyarországon, 2010*. Budapest, Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány.
- Inglehart, Ronald (1977): *The silent revolution: changing values and political styles among Western publics*. Princeton, University Press.
- Karácsony Gergely (2006): Árkok és légvárak. A választói viselkedés stabilizálódása Magyarországon. In: Karácsony Gergely (ed): *Parlamenti választások 2006*. Budapest, Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány.
- Keil András (2013): Adalékok a Critical Mass nemzedékről. In: Szabó Andrea (ed): *Racionálisan lázadó hallgatók, 2012. Apátia – radikalizmus – posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében I*. Szeged, Belvedere Meridionale.
- Jankó Ferenc–Komornoki Mihály (2008): Szuburbanizáció és választási földrajz: átalakuló pártválasztás Budapest térségében. *Tér és Társadalom*, Vol. 22., No. 4., 115–134.

- Karácsony Gergely–Róna Dániel (2010): A Jobbik titka. A szélsőjobb magyarországi megerősödésének lehetséges okairól. *Politikatudományi Szemle*, Vol. 19., No. 1., 94–125.
- Kitschelt, Herbert (1995): *The radical right in Western Europe*. The University of Michigan Press.
- Kolinsky, Eva (1984): The Greens in Germany: prospects of a small party. *Parliamentary Affairs*, Vol. 37., No. 1., 434–447.
- Kovács Zoltán–Dövényi Zoltán (1999): A szuburbanizáció térbeni-társadalmi jellemzői Budapest környékén. *Földrajzi Értesítő*, Vol. 48., No. 1-2., 33–58.
- Körösényi András (1998): *A magyar politikai rendszer*. Budapest, Osiris.
- Knutsen, Oddbjørn (1989): Cleavage dimensions in ten West European countries. *Comparative Political Studies*, Vol. 22., No. 1., 495–533.
- Kriesi, Hanspeter (1998): The transformation of cleavage politics. The 1997 Stein Rokkan lecture. *European Journal of Political Research*, Vol. 33., No. 2., 165–185.
- Lipset, Seymour Martin–Rokkan, Stein (1967): *Party systems and voter alignments: Cross-national perspectives*. New York, The Free Press.
- Mudde, Cas (2007): *Populist radical right parties in Europe*. Cambridge University Press
- Müller-Rommel, Ferdinand (1985): The greens in Western Europe. Similar but different. *International Political Science Review*, Vol. 6., No. 4., 483–499.
- Oesch, Daniel (2008): Explaining workers' support for right-wing populist parties in Western Europe: Evidence from Austria, Belgium, France, Norway and Switzerland. *International Political Science Review*, Vol. 29., No. 3., 349–373.
- Oszoli Ágnes (2002): *Az ökotermékekkel kapcsolatos fogyasztói szokások, értékesítési csatornák*. <http://new.amc.hu/files/okotermekekhezaipecia.pdf>
- Róna Dániel–Sörös Anett (2013): A kuruc.info nemzedék. Miért népszerű a Jobbik a fiatalok között? In: Szabó Andrea (ed): *Racionálisan lázadó hallgatók, 2012. Apátia – radikalizmus – posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében I*. Szeged, Belvedere Meridionale.
- Szabó Balázs (2010): Szociálliberális fölény a fővárosban – 2002. In: Feitl István–Ignác Károly (szerk): *Önkormányzati választások Budapesten 1867–2010*. Budapest, Napvilág Kiadó.
- Tóka Gábor (2005): *A magyarországi politikai tagoltság nemzetközi összehasonlításban*. In: Angelusz Róbert–Tardos Róbert (szerk): *Törések, hálók, hidak: Választói magatartás és politikai tagolódás Magyarországon*. Budapest, Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány.
- Whitefield, Stephen (2002): Political cleavages and post-communist politics. *Annual Review of Political Science*, Vol. 5., No. 1., 181–200.
- Wiener György (1997) A választói magatartás történelmi meghatározottsága és dinamikája. In: Stumpf István (szerk): *Két választás között*. Budapest, Századvég Kiadó.
- Závecz Tiber (2011): Kétharmados Fidesz-előny egész évben – pártok támogatottsága a közvéleményben egész évben, 2010. In: Sándor Péter–Vass László (ed): *Magyarország politikai évkönyve 2010-ről*. Budapest, Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány. Digitális évkönyv.
- <http://www.tarki.hu/hu/news/2010/kitekint/20100429.html>
- <http://www.median.hu/object.7c017750-53b9-4a03-87c6-a771ee519bb8.ivy>